

EBEVEYN-ÇOCUK BİRLİKTE OKUMA ALİŞKANLIKLARI, ETKİNLİKLERİ VE SOSYOEKONOMİK FAKTÖRLERİN DİL GELİŞİMİNE OLAN ETKİLERİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Nesrin İŞİKOĞLU¹, Zeynep Ceren ŞİMŞEK²

1 Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, Denizli, nisikoglu@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7010-302X.

2 Arş. Gör. Dr., Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, Denizli, cyesilyurt@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6622-7289.

Geliş Tarihi: 26.07.2020 Kabul Tarihi: 22.01.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.774073

Öz: Bu araştırmanın amacı ebeveynlerin birlikte okuma alışkanlıkları, etkinlikleri ve sosyoekonomik özelliklerinin çocuklarının dil gelişimlerine olan etkilerini belirlemektir. Korelasyonel araştırma modeli ile gerçekleştirilen bu çalışmaya tesadüfi örneklem yoluyla seçilen 302 ebeveyn ve onların 48-72 aylık çocukları katılmıştır. Çocukların alıcı/ifade edici gelişim düzeylerini belirlemek amacıyla Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TELD-3), birlikte okuma alışkanlık ve etkinliklerini saptamak için Çocuk-Ebeveyn Birlikte Okuma Etkinlikleri (ÇEBOE) araçları kullanılarak veriler toplanmıştır. Pearson momentler çarpım korelasyon kat sayısı ve hiyerarşik regresyon analizi kullanılarak veriler çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçları ebeveynin eğitim düzeyi, çocuğun yaşı, okuma sıklığı arttıkça, çocukların dil gelişim puanlarında artış olduğunu göstermektedir. Öte yandan, ailedeki çocuk sayısı arttıkça ve çocuğa ilk kitabı satın alma yaşı yükseldikçe çocukların dil puanlarında azalış tespit edilmiştir. Ebeveynlerin ÇEBOE'nin alt boyutlarından "birlikte okumaya yönelik görüşler" boyutu haricinde okuma etkinlikleriyle dil gelişimi arasında anlamlı ilişki saptanamamıştır. Ebeveyn ve çocuğun yaşı, gelir ve ebeveyn eğitim düzeyini içeren sosyokültürel faktörler ile ilk kitabı satın alma yaşı ve kitap okuma sıklığının dil gelişimini yordamada anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: dil gelişimi, birlikte okuma, okuma alışkanlıkları, okuma etkinlikleri

EFFECTS OF PARENT-CHILD READING HABITS ACTIVITIES AND SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON LANGUAGE DEVELOPMENT

Abstract:

The purpose of this study is to determine the effects of parents' reading habits, shared-reading activities, and socio-cultural characteristics on the receptive and expressive language development levels of their children. In this correlational study, 302 parents and their 48-72 month olds children, who were selected through random sampling, participated. Data were collected using the Turkish Early Language Development Test (TELD-3) to measure children's language development, and Child-Parent Shared Reading Activities (ÇEBOE) to determine co-reading habits and activities. For data analysis, the Pearson Product-Moment Correlation coefficient and hierarchical regression were used. The results of the study showed that as the education level of the parent, the age of the child, and the frequency of reading increases, the language development scores of the children increase. On the other hand, as the number of children in the family increased and the age of purchasing the first book for the child increased, the language scores of the children decreased. Except for the "opinions about shared reading" dimension, there was no significant relationship between reading activities and children's language development. Socio-cultural factors including the age children, income and parental education level, and the time of purchasing the first book and the frequency of reading had significant effects on predicting language development.

Keywords: language development, shared reading, reading habits, reading activities

Giriş

Dil en genel anlamda diğerleri ile iletişimde kullanılan semboller sistemi olarak tanımlanır. Farklı kültürlerin kendine özgü dilleri olsa da dillerin ortak özellikleri üretkenlik ve örgütlenmiş kurallara sahip olmalarıdır. Dil ses, biçim, söz dizimi, anlam ve kullanım bilgisi olarak tanımlanan becerileri kapsayan bir dizi kurallar sisteminin oluşur (Santrock, 2014, 251). İnsanların dili öğrenme süreçlerinde yaşamın ilk yıllarının kritik öneme sahip olduğunu dile getiren Lenneberg'in (1967) kritik dönem hipotezine göre ergenlikten önce dil edinemeyenlerin dille ilgili tüm becerileri tam olarak kazanamayacakları vurgulanmaktadır. Bu nedenle erken dönemlerde dil ediniminin çocuğun gelecekteki başarılarını etkileyen önemli bir aşama olduğu bilinmekte

ve çocukların dil becerilerinin doğumlarından itibaren desteklenmesi önerilmektedir (Bailey, 2002, 281; Ford vd., 2020, 246; Scott vd., 2020, 59).

Dil gelişimi bebeklikten itibaren kendi kendine gelişen bir süreç gibi göztükse de konuşma öncesi olarak tanımlanan bebeklerin bir takım sesler çıkardıkları ve konuşma dönemi olarak açıklanan sözcükler ve cümleler kurmaya başladıkları evrensel olarak kabul edilen belirli aşamalardan geçmektedir (Berk, 2013, 233; Boardman, 2020, 81; Santrock, 2012, 252). Bebekler dili konuşmaya başlamadan çok önce alıcı dil olarak kavramlaştırılan sesleri ve sözcükleri anlamaya başlar, yaklaşık bir yaşlarında ifade edici dil olarak adlandırılan sözcükleri kendileri söylemeye başlar (Santrock, 2012, 254). Bu gelişim sürecinin nasıl meydana geldiğini farklı şekilde açıklayan dil gelişim kuramları vardır. Bu kuramlar davranışçı, doğacı ve etkileşimci olarak üç temel kategoride sınıflandırılmaktadır (Dastpak vd., 2017 233; Vukelich vd., 2019, 11). Davranışçı bakış açısına göre dil öğrenilen bir davranıştır dolayısıyla pekiştirme ve taklit ile kazanılır. Buna karşı doğacı yaklaşım bebeklerin biyolojik olarak dil edinimine yatkın olduklarını ve doğal olarak kendiliğinden dili öğrendiklerini savunur. Etkileşimci yaklaşım ise çevresel ve biyolojik etkilerin ortak bir sonucu olarak dilin geliştiğini vurgular (Berk, 2013, 234; Santrock, 2012, 254).

Bu farklı kuramlarının bakış açılarına göre dil gelişimini etkileyen biyolojik ve çevresel çeşitli faktörler bulunmaktadır. Biyolojik faktörler arasında beyin, merkezi sinir sistemi ve sesle ilgili özellikler yer almaktadır (Byrnes vd., 2019, 20). Çevresel faktörler arasında ise ebeveyn ve öğretmen gibi bakım verenlerin çocukla olan etkileşim kalitesi ve sıklığı, sosyokültürel düzeyi, davranışları, görüşleri ve kültürünün etkilerinden söz edilmektedir (Ford vd., 2020, 246; Jonhston, 2010). Etkileşimci kuramı teorik çerçeve olarak kabul eden bu araştırma, biyolojik ve çevresel faktörler arasında yer alan ebeveynlerin sosyoekonomik özellikleri ve çocukla nitelikli sözel etkileşimde önemli bir aracı olan birlikte okuma alışkanlıkları ve etkinlikleri ile sınırlandırılmıştır.

Alan yazında dil gelişimine etki eden faktörlerle ilgili çok çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Koçak vd., 2014; Muluk vd., 2013). Özellikle sosyokültürel özelliklerin dil gelişimine olan etkileri doğrudan veya dolaylı olarak diğer araştırma problemlerinde demografik değişkenler arasında incelenmiştir. Bu araştırmalarda eğitim ve gelir düzeyi yüksek anne babaların çocuklarıyla uzun cümlelerle konuştukları ve onlara daha fazla sayıda ve çeşitte yeni kelimeler öğrettikleri bulunmuştur (Erdoğan vd., 2005, 243). Alanda 30 milyon kelime farkı olarak iyi bilinen Hart vd. nin (1995) araştırmasında eğitim düzeyi yüksek ve çocuğuyla sözel etkileşimde bulunan ebeveynlerin çocukları 4 yaşına kadar 45 milyon kelime duyarken eğitim düzeyi ve gelir düzeyi düşük olan ebeveynlerin çocukları arasında 30 milyon kelime farkı oluşmaktadır. Bu sonuçlar ebeveynlerin sosyoekonomik düzeylerinin çocuklarına sağladıkları dil gelişim fırsatlarını etkilediğini göstermektedir.

Ebeveyn çocuk etkileşiminde sözel etkileşimi destekleyici olarak önerilen en temel etkinliklerden biri birlikte okumadır. Erken çocukluk döneminde çocukların henüz

okuma yazma bilmemeleri, birlikte okuma (shared reading) olarak tanımlanan yetişkinlerle ya da okumayı bilenlerle birlikte okumayı zorunlu kılmaktadır. Doğumdan itibaren çocuklarla birlikte kitap okunmasının destekleyici etkileri bulunmaktadır (Bus vd., 1995; Dickinson vd., 2012; Fox vd., 2010, 29; Powell vd., 2010; Tetik vd., 2017, 14). Ebeveynlerin evlerinde çocuklarına düzenli ve etkileşimli olarak birlikte okumasının, çocukların kelime hazinelerini dil becerilerini (Işıkoğlu Erdoğan vd., 2017, 801; Kotaman, 2008, 44) desteklediğini ortaya koyan deneysel sonuçlar bulunmaktadır. Ebeveynlerinin düzenli kitap okuduğu ve satın aldıkları çocukların dil gelişim düzeylerinin yaşlarına göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Polat Unutkan, 2006, 290).

Alan yazındaki benzer çalışmalardan farklı olarak, bu araştırma dil gelişimine etki eden faktörlerin ortak ilişkilerini ve dil gelişimini yordamadaki etkilerini incelemektedir. Özellikle bu araştırma ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte okuma alışkanlıkları, birlikte okuma etkinlikleri ve sosyokültürel özelliklerinin çocuklarının alıcı ve ifade edici dil gelişim düzeylerine olan etkilerini belirlemeyi amaçlamıştır ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Ebeveynlerin eğitim, gelir, çocuk sayısı ve yaşı gibi sosyokültürel özellikleri ile çocuklarının “alıcı ve ifade edici dil gelişim düzeyleri” arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

2. Ebeveynlerin birlikte okuma alışkanlıkları ve etkinlikleri ile çocuklarının “alıcı ve ifade edici dil gelişim düzeyleri” arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

3. Çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişim düzeylerini ebeveynlerin sosyokültürel özellikleri, birlikte okuma alışkanlıkları ve etkinlikleri anlamlı olarak yordar mı?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ebeveynlerin birlikte okuma alışkanlıkları, birlikte okuma etkinlikleri ve sosyokültürel özelliklerinin çocuklarının alıcı ve ifade edici dil gelişim düzeyleri arasındaki ilişkileri inceleyen bu çalışmada korelasyonel araştırma modeli kullanılmıştır. Korelasyonel araştırmalar, değişkenlere müdahale edilmeden değişkenler arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalardır (Büyüköztürk, vd., 2019).

Örneklem / Araştırma Grubu

Bu çalışmanın evrenini Denizli merkez ilçede bulunan ve resmi erken çocukluk eğitim kurumlarına devam eden yaklaşık iki bin çocuk oluşturmaktadır (MEB, 2017). Uygun örneklem büyüklüğünü belirlemek için Krejcie vd. (1970) örneklem büyüklüğü tablosu kullanılarak 322 kişi örneklem büyüklüğü olarak saptanmıştır. Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğünden merkezde yer alan okul öncesi eğitim kurumlarının öğrenci sayılarını gösteren liste alınmıştır. Okul mevcutları dikkate alınarak 400 kişiye ulaşmak amacıyla kura çekilerek tesadüfî şekilde 6 okul seçilmiştir. İl millî eğitim müdür-

lüğünden gerekli yasal izinler alındıktan sonra her okul ziyaret edilmiş araştırmanın amaçları ve araştırma sürecinde yapılacak işlemler okul müdürlerine anlatılmıştır. 4-6 yaş sınıflarına devam eden çocukların ailelerine dağıtılmak üzere “onam formları ve ebeveyn formları” 400 aileye okul müdürleri ve öğretmenler aracılığı ile gönderilmiştir. Bir hafta sonra okullar tekrar ziyaret edilmiş ve onam formunu dolduran 302 ebeveyn ve onların 48-72 aylık çocukları araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmanın verileri 2018 öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır.

Çalışmaya 223 anne (74.1 %) ve 78 baba (25.9 %) katılmıştır, ebeveynlerin yaşları 23 ile 53 (M= 33.49, SD= 5.08) arasında değişmektedir. Katılımcıların çocukları 153 erkek (50.7%) ve 149 kız (49.3%) çocuktan oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TELD-3) ve Çocuk-Ebeveyn Birlikte Okuma Etkinlikleri (ÇEBOE) aracılığı ile toplanmıştır. Alıcı ve ifade edici olmak üzere iki alt testi bulunan Hresko, vd. (1999) tarafından geliştirilen ve Topbaş vd. (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan TELD-3 çocukların dil gelişim düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu test dilin anlam bilgisi, biçimbilgisi ve sözdizimi alanlarını ölçen 76 maddeden oluşmuştur. Testin split-half güvenilirlik kat sayısı alıcı dil için .95 ve ifade edici dil için ise .86 olarak hesaplanmıştır (Güven vd., 2014). Bu test kullanma konusunda eğitim almış ve kullanma sertifikası olan ikinci yazar ve onun gözetiminde iki yüksek lisans öğrencisi çocuklara bu testleri okulda sessiz bir odada bireysel olarak uygulamıştır. TELD-3 testinden çocuk art arda 3 soruya yanlış cevap verdiğinde test sonlandırılmaktadır ve bu testin uygulanması yaklaşık 15- 20 dakika sürmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarına kitap okuma etkinliklerini belirlemek amacıyla Işıkoğlu Erdoğan (2016) tarafından geliştirilen “Çocuk-Ebeveyn Birlikte Okuma Etkinlikleri (ÇEBOE)” ölçeği kullanılmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yayınlanmış olan bu ölçek okuma alışkanlıklarının ölçüldüğü 13 çoktan seçmeli soru ve birlikte okuma etkinliklerini ölçen 4'lü Likert tipi derecelendirilen 38 maddeden oluşmaktadır. ÇEBOE'nin “birlikte etkileşimli okuma”, “birlikte okumaya yönelik görüşler”, “okuryazarlığa model olma”, “okuryazarlığın önemi” ve “okuryazarlık öğretimi” olmak üzere 5 boyutu bulunmaktadır. Aracın toplam (α) katsayısı .81 olarak saptanmıştır (Işıkoğlu Erdoğan, 2016). Ölçek araştırmanın onam formları ile birlikte ebeveynlere okul müdürleri ve öğretmenler tarafından dağıtılmış ve toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde öncelikle, çocukların TEDL-3 testinden aldıkları alıcı ve ifade edici ve toplam dil puanları ve ebeveynlerin ÇEBOE'den aldıkları puanlar hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılımı ve homojenliği test edilmiştir. Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler Pearson momentler çarpım korelasyon kat sayısı kullanıla-

arak incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda ebeveynlerin özellikleri, birlikte okuma alışkanlıklarının çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimini yordayıcı etkisi hiyerarşik regresyon modeli oluşturularak analiz edilmiştir.

Bulgular

Ebeveynlerin demografik özellikleri, birlikte okuma alışkanlıkları, birlikte okuma etkinlikleri ve çocukların dil gelişim puanlarına dair tanımlayıcı istatistikler ve bu değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Korelasyon Kat Sayıları

Demografik Değişkenler	Sayı	Ortalama	SS	İfade edici	Alıcı
Çocuk Yaş (ay)	302	57.85	5.24	.28**	.18**
Çocuğun Cinsiyeti	302	-	-	.04	.02
Ebeveyn Eğitim Düzeyi	246	2.95	.87	.35**	.30**
Aylık Gelir (TL)	216	1775,6	1296,27	.22**	.24**
Çocuk sayısı	302	1.9	.73	-.18**	-.10
Birlikte Okuma Değişkenleri					
Okuma sıklığı (1=hiç, 2=Ayda 1-2, 3=Hafta 1-2, 4=her gün)	302	2.87	.92	.29**	.19**
İlk kitap alma yaşı (yıl)	302	2.90	1.56	-.38**	-.24**
Okumaya ayrılan süre (dakika)	302	16.6	7.02	.05	.08
Evdeki çocuk kitabı sayısı	302	2.96	1.02	.19**	.23**
ÇEBO Faktör Değişkenleri					
Birlikte etkileşimli okuma	302	3.30	.50	.00	.02
Birlikte okumaya yönelik görüşler	302	3.19	.62	.16*	.14*
Okuryazarlığa model olma	302	2.27	.65	.06	.07
Okuryazarlığın önemi	302	3.85	.36	-.09	-.08
Okuryazarlık öğretimi	302	2.29	.88	-.05	-.08

* p<.05, ** p<.01

Tablo 1’in sonuçları çocuğun yaşı ($r=.28$, $p<.01$) ebeveynlerin eğitim seviyesi ($r=.35$, $p<.01$), gelir düzeyi ($r=.22$, $p<.01$), ve çocuğa kitap okuma sıklığı ($r=.29$, $p<.01$) ile ifade edici dil gelişimi arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişki; ailedeki çocuk sayısı ($r=-.18$, $p<.01$), çocuğa ilk kitap alma zamanı ($r=-.38$, $p<.01$) ile ifade edici dil gelişimi arasında ise istatistiksel olarak anlamlı negatif ilişki olduğunu göstermektedir. ÇEBO-E’nin alt boyutlarından sadece “okumaya yönelik görüşler” ile çocukların ifade edici

dil gelişimi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Çocuğun cinsiyeti, birlikte kitap okuma süresi ve birlikte okuma etkinliklerini ölçen ÇEBOE ölçeğinin 4 alt boyutu ile ifade edici dil puanları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Çocukların alıcı dil puanları ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında; ebeveynlerin eğitim seviyesi ($r=.30$, $p<.01$) ve gelir seviyesiyle ($r=.24$, $p<.01$) birlikte, çocuğun yaşı ($r=.18$, $p<.01$), çocuğa kitap okunma sıklığı ($r=.19$, $p<.01$), ile pozitif; çocuğa ilk kitap alma zamanı ($r=-.24$, $p<.01$) ve çocuk sayısı ($r=-.15$, $p<.01$) arasında ise negatif ilişkiler saptanmıştır. ÇEBOE'nin alt boyutlarından sadece "okumaya yönelik görüşler" boyutu ile çocukların alıcı dil gelişimi arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ($r=.14$, $p<.05$). Genel olarak, ebeveynin eğitim düzeyi, çocuğun yaşı, aylık geliri, çocuğu ile birlikte okuma sıklığı ve evdeki çocuk kitabı sayısı arttıkça, çocukların dil gelişim puanlarında artış gözlenmiştir. Öte yandan, ailedeki çocuk sayısı arttıkça ve çocuğa ilk kitabı satın alma yaşı yükseldikçe çocukların dil puanlarında azalış tespit edilmiştir. Çocukların cinsiyeti, birlikte kitap okuma süresi ve birlikte okuma etkinliklerini ile çocukların dil gelişimleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda ikinci aşamada, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki yordama gücünü belirlemek için 2 adımlı hiyerarşik çoklu regresyon analizi yapılmış ve anlamlı ilişkilere sahip olan faktörler modele dâhil edilmiştir. Hiyerarşik regresyonun birinci adımında ebeveynlerin demografik özellikleri, ikinci adımında ise kitap okuma sıklığı ve ilk kitap alma yaşı bağımsız değişken olarak belirlenmiş ve sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Çocukların Alıcı Dil Gelişiminin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

Değişkenler	B	SH	β	t	p
Model 1.					
Sabit	90.7	8.10		11.1	.000
Çocuk yaşı	.978	1.60	.038	.610	.542
Eğitim	2.67	.784	.229	3.40	.001**
Gelir	7.21	2.81	.175	2.56	.011*
Model 2.					
Sabit	97.8	9.51		10.2	.000
Çocuk yaşı	.826	1.59	.032	.517	.605
Eğitim	1.94	.873	.167	2.23	.027*
Gelir	5.90	2.86	.143	2.06	.040*
İlk kitap alma yaşı	-1.36	.670	-.146	-2.03	.043*
Okuma sıklığı	.323	1.08	.020	.297	.766

* $p \leq .05$ ** $p \leq .01$. Model 1 R= .35. R²= .12; Model 2 R= .37. R²= .14

Regresyon modeli incelendiğinde 1. Modelin tek başına toplam varyansın % 12' sini açıkladığı ve farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($R^2 = .12$, $F = 13.14$, $p < .01$). Modelde bulunan çocuğun yaşı ($\beta = .038$, $p > .05$) alıcı dil de yordayıcı etki bırakmazken; ebeveynlerin eğitim seviyesi ($\beta = .229$, $p < .01$) ve gelir düzeyinin ($\beta = .175$, $p < .05$) etkili olduğu görülmektedir. Yine, Tablo 2'ye göre regresyon modeline ikinci adımda giren değişkenlerin toplam açıklanan varyansa %2 oranında katkı sağladığı ve açıklanan varyansı %14'e yükselttiği görülmektedir ($R^2 = .14$, $F = 8.871$, $p < .01$). Standardize edilmiş regresyon katsayısı dikkate alındığında; bu adımda modele giren kitap okuma sıklığı değişkeninin ($\beta = .020$, $p > .05$) alıcı dil gelişiminde etkili olmadığı ancak çocuğa ilk kitap alınma zamanı ile alıcı dil gelişimi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($\beta = -.146$, $p < .05$) saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle, çocuğa ilk kitabını alma yaşı yükseldikçe, çocuğun alıcı dil gelişimi puanlarının düştüğü modelde yer almaktadır. Bu bulgu erken yaşlardan itibaren çocuğa kitap satın alınmasının 4-6 yaş dil gelişimini olumlu etkilediği göstermektedir.

Çocukların ifade edici dil gelişimini yordayan faktörleri incelemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Çocukların Alıcı Dil Gelişiminin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Variables	B	SH	β	t	p
Model 1.					
Sabit	67.7	6.45		10.5	.000
Çocuk yaşı	4.48	1.17	.279	3.81	.000**
Eğitim	5.29	1.28	.222	4.10	.000**
Gelir	.783	.968	.059	.808	.419
Model 2.					
Sabit	83.7	7.67		10.9	.000
Çocuk yaşı	3.35	1.18	.209	2.83	.005**
Eğitim	4.64	1.24	.195	3.73	.000**
Gelir	.188	.955	.014	.197	.844
İlk kitap alma yaşı	-2.34	.553	-.265	-4.24	.000**
Okuma sıklığı	2.11	.938	.140	2.25	.025*

* $p \leq .05$ ** $p \leq .01$. Model 1 $R = .42$. $R^2 = .18$; Model 2 $R = .50$. $R^2 = .26$

Bağımsız değişkenlerin ifade edici dil gelişimi üzerinde yordayıcı etkisinin analiz edildiği regresyon modeli incelendiğinde 1. Modelin tek başına toplam varyansın % 18 ini açıkladığı ve bunun anlamlı olduğu görülmektedir ($R^2 = .18$, $F = 20.71$, $p < .01$). Buna göre standardize edilmiş regresyon katsayısı incelendiğinde ifade edici dil gelişimini

yordayan etkenler sırasıyla çocuğun yaşı ($\beta = .279$, $p < .01$) ve ebeveynlerin eğitim seviyesi ($\beta = .222$, $p < .01$) olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular çocuğun yaşı ve ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça çocukların ifade edici dil puanlarında artış olduğunu göstermektedir. Modelin 2. adımında çocuğa ilk kitabın alındığı yaş ve okuma sıklığı değişkenleri eklenmiştir. Modele eklenen bu değişkenlerin toplam açıklanan varyansa % 8 katkısı olduğu ve açıklanan varyansı % 26'ya çıkarttığı görülmektedir ($R^2 = .18$, $F = 15.95$, $p < .01$). Standardize edilmiş regresyon katsayısı incelendiğinde ebeveynlerinin çocuğa ilk kitap alma yaşıyla ifade edici dil gelişimi arasında negatif yönde anlamlı ($\beta = -4.44$, $p < .001$) olarak yordadığı saptanmıştır. Bu bulgu çocuğa kitap alma yaşı yükseldikçe, ifade edici dil gelişimi puanlarının düştüğünü göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ilk kitabını çocuğa 1 yıl geç alan ebeveynlerin çocuklarının ifade edici dil puanlarının alanlara göre 2.34 puan daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu modelde gözlemlenen diğer istatistiksel olarak anlamlı faktör ebeveynlerin çocuklarına kitap okuma sıklığı olmuştur ($\beta = 2.25$, $p < .05$). Diğer bir ifadeyle okuma sıklığındaki bir birim artışın çocuğun ifade edici dil gelişimini pozitif yönde 2.11 puan arttırdığı görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Ebeveynlerin sosyokültürel özellikleri, birlikte okuma alışkanlıkları ve etkinliklerinin, çocuklarının alıcı/ifade edici dil gelişimi arasındaki ilişkilerin incelendiği bu araştırma üç önemli sonucu ortaya koymuştur. Birinci olarak, çocuk yaşı, çocuk sayısı, ebeveynlerin gelir ve eğitim düzeyini içeren sosyokültürel faktörlerin çocukların alıcı ve ifade edici dil puanları ile ilişkili olmasına rağmen, sadece yaş, gelir ve eğitim düzeyi değişkenlerinin dil gelişimini yordamada anlamlı etkileri olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar detaylı incelendiğinde ise çocuğun yaşının ifade edici dil gelişimini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordarken alıcı dil gelişim puanlarını anlamlı düzeyde yordamadığı saptanmıştır. Alan yazındaki pek çok araştırmada çocukların yaşları arttıkça dil gelişim düzeylerinin yükseldiğini ortaya koymuştur (Acarlar vd., 2002 70; Budiharso, 2019, 59; Johnston, 2010; Topbaş vd., 2003 345). Dil gelişiminde yaş etkileriyle ilgili alan yazın yetişkinlerin kullandıkları açık dil öğrenme mekanizmalarının aksine çocukların bilişsel olgunluğa dayalı örtük dil edinim mekanizmalarını kullandıkları çocuğun yaşının bu süreçte kritik olduğu vurgulanmaktadır (Blom vd., 2016, 473; Lichtman, 2016, 707). Çocukların yaşları ilerledikçe olgunlaştıkları ve önceden belirlenmiş bir sıra doğrultusunda gelişimsel değişimlerin meydana geldiği görüşünü savunan biyolojik kuramlar (Tranwick-Smith, 2017) çocuğun yaşının önemine dikkat çekmektedirler (Chomsky, 1975, 80). Öte yandan, bu araştırmada çocukların anlama becerilerine dayalı alıcı dil gelişimlerinde yaşın yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu sonuç sosyokültürel faktörlerin alıcı dili yordamada yaştan daha güçlü bir etken olduğunu düşündürmektedir. Özellikle eğitim ve gelir düzeyi yüksek ebeveynlerin çocuklarına dilsel açıdan zengin uyarınları sağlamaları ve etkili bir dil kullanarak iletişim kurmalarının bu sonuçta etkili olduğunu ve bu bulgunun da etkileşimli kuramın savunduğu biyolojik ve çevresel faktörlerin dil üzerindeki ortak etkilerin olduğu görüşünü desteklemektedir (Berk, 2013, 234; Santrock, 2012, 254).

İkinci olarak araştırma bulguları sosyoekonomik faktörlerden ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyinin çocukların dil gelişimini etkilediğini ortaya koymuştur. Sonuçlar ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyleri arttıkça çocuğun dil gelişimi seviyesinin de yükseldiğini göstermiştir. Benzer araştırmalar, özellikle anne eğitim düzeyin çocukların dil gelişimini etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermiştir (Arıcı vd., 2019; Işıkoğlu Erdoğan, 2016, 1084; Koçak vd., 2014, 100; Muluk vd., 2013, 871). Eğitimli ebeveynlerin çocuklarına sağladıkları dile dayalı etkileşimin niteliğinin bu sosyokültürel farkı yaratmada önemli rol oynamaktadır (Sorenson vd., 2020). Ayrıca eğitim seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarına kitap okurken daha işbirlikçi davrandığı, açık uçlu sorular sormaya ve çocuklarını kitap okuma sürecine dahil etmeye daha çok önem verdikleri çeşitli araştırmalarla da desteklenmektedir (Atim vd., 2012, 321; Cengiz, 2013, 97).

Üçüncü olarak bu araştırmanın sonuçları çocuğa ilk kitabı alma yaşının ve kitap okuma sıklığının çocuğun ifade edici dil gelişimini yordayan değişkenler arasında yer almasıdır. Hiyerarşik regresyon analizinde yer alan sonuçlara göre ebeveynler çocuğa ilk kitabını almak için ne kadar erken davranırsa çocuğun alıcı ve ifade edici dil gelişimi o kadar erken ilerlemektedir. Meta analiz çalışmaları kitap okuma müdahale programlarının doğumdan 3 yaşa kadar dil gelişimine olan etkilerinin diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Mol vd., 2008, 7). Benzer şekilde kitap okuma sıklığının sözcük dağarcığı ile ilişkili olduğu ve üç yaştan küçük çocuklara hergün düzenli kitap okumanın kelime hazinelerini geliştirdiği saptanmıştır (Bus vd., 1995, 1; Boardman, 2020, 81; Needlman vd., 2005, 209). Ayrıca annelerin okuma sıklığının ve kalitesinin iyileştirilmesinin çocukların dil gelişiminde anlamlı etkiler yarattığı saptanmıştır (Scott, vd., 2020 59).

Sonuç olarak bu çalışmada ebeveynlerin sosyokültürel özellikleri, birlikte okuma alışkanlıkları ve etkinliklerin çocukların dil gelişimini yordamada etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle eğitim düzeyi düşük ebeveynlere çocuklarıyla birlikte kitap okuma ile ilgili bilgi verilmeli ve bu ailelerin çocuklarına daha fazla kitap okumaları ve çocuk kitaplarına ulaşmaları ile ilgili desteklenmeleri önerilmektedir. Birlikte okumanın etkileri göz önüne alındığında bunun evde yapılan günlük bir rutin haline gelmesi konusunda ülke genelinde kampanyalar yapılması önerilmektedir. Bu noktada okul öncesi eğitimi öğretmenleri ebeveynlere çocuklarına kitap okumanın önemi ve okuma teknikleri ile ilgili aile eğitimleri verebilir, sınıfta okuma listeleri oluşturup evde bu kitapların okunmasını destekleyebilirler. Ayrıca "1milyon kitap" gibi kitap sağlama ve okumayı destekleme kampanyalarının sayılarının artırılması yararlı olacaktır. Mahallelere çocuk kütüphaneleri açılması, buralarda birlikte okuma etkinlikleri düzenlenmesi çocuk ve aileler için birlikte okumaya model olacaktır. Bu araştırma ortaya koyduğu önemli bulgulara rağmen bazı sınırlılıklar taşımaktadır. Bu çalışma dil gelişime etki eden sınırlı sayıda değişkeni incelemiştir, gelecekteki araştırmaların özellikle çocukların bilişsel, sosyal gelişim ve mizaç özelliklerinin ortak etkilerini incelemesi önerilmektedir.

Kaynakça

- ACARLAR, F., EGE, P. & TURAN, F. (2002) Türk çocuklarında üst dil becerilerinin gelişimi ve okuma ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(50), ss. 63-73.
- ARICI, M. & AKCAN, T.A. (2019). Okul Öncesi Dönemde Anne-Çocuk Birlikte Hikâye Kitabı Okuma Davranışlarının İncelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*,33,(1)ss.100-120. doi: 10.33308/26674874.201933195.
- ATİM, A. & AZAHAR, Z. N. (2012). Mother-Child Dialogic Discourse in Shared Reading Sessions: Use of Literal and Inferential Questions, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 66,321-329, doi:10.1016/j.sbspro.2012.11.274.
- BAILEY, D. B. (2002). Are critical periods critical for early childhood education?: The role of timing in early childhood pedagogy, *Early Childhood Research Quarterly*,17, (3), ss. 281-294, doi:10.1016/S0885-2006(02)00165-5.
- BERK, L.E. (2013). *Bebekler Ve Çocuklar: Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa* (N. Işıkoğlu Erdoğan,çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- BLOM E. & PARADIS, J.(2016) Introduction: special issue on age effects in child language acquisition. *Journal of Child Language*. 43, ss.473-478.
- BOARDMAN, K. (2020).Too young to read': early years practitioners' perceptions of early reading with under-threes, *International Journal of Early Years Education*, 28 (1), ss.81-96, doi: 10.1080/09669760.2019.1605886.
- BUDIHARSO, T. (2019). Language acquisition in childhood stage: a review. *Indonesian Journal of Language Teaching and Linguistics*, 4(1), ss.53-64.
- BUS, A. G. VAN IJZENDOORN, M. H. & PELLEGRİNİ, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: a meta-analysis on intergenerational transmission of literacy, *Review of Educational Research*, vol. 65, (1), pp. 1-21.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş.& DEMİREL, F. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 26.Baskı, Ankara: Pegem A.
- BYRNES, J.P. & WASIK, B. (2019). *Language and Literacy Development, Second Edition: What Educators Need to Know*. NY; Guilford Press.
- CENGİZ, Ö. (2013). Türk Annelerin Çocuklarına Kitap Okurken Kullandıkları Dil, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1), ss.97-114.
- CHOMSKY, N. (1975). *Reflections On Language*. New York: Pantheon.
- DASTPAK, M., BEHJAT, F. & TAGHINEZHAD, A. (2017) A Comparative Study of Vygotsky's Perspectives on Child Language Development with Nativism and Behaviorism. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5,(2), ss. 230-238.
- DICKINSON, D.K., GRIFFITH, J.A., GOLINKOFF, R.M. & HIRSH-PASEK, K. (2012). How Reading Books Fosters Language Development around the World. *Child development research*, 1-15.

- ERDOĞAN, Y, BEKİR, A & ARAS, A. (2005). Alt sosyoekonomik bölgelerde ana sınıfına devam eden 5-6 yaş grubundaki çocukların dil gelişim düzeylerine bazı faktörlerin etkisinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), ss.231-246.
- FORD, A. L. B., ELMQUIST, M., MERBLER, A. M., KRIESE, A., WILL, K. K. & MCCONNELL, S. R. (2020). Toward an ecobehavioral model of early language development. *Early Childhood Research Quarterly*, 50, 246-258. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.11.004>.
- FOX, S. E., LEVITT, P. & NELSON, C.A. (2010). How the Timing and Quality of Early Experiences Influence the Development of Brain Architecture. *Child Development*, 81, ss. 28–40. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01380.x>.
- GÜVEN, S. & TOPBAŞ, S.(2014). Adaptation of the Test of Early Language Development(-TELD-3) into Turkish: Reliability and validity study. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 6,(2), 151-176.
- HART, B. & RISLEY, T. (1995). *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children*. NY: Paul H Brookes Publishing.
- HRESKO, W.P., REID, D.K. & HAMMILL, D.D. (1999). *Examiner's manual: Test of Early Language Development*, 3rd edition. Austin, TX: Pro-ed.
- İŞİKOĞLU ERDOĞAN, N. (2016). Erken Çocukluk Döneminde Çocuk-Ebeveyn Birlikte Okuma Etkinliklerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), ss.1071-1086.
- İŞİKOĞLU ERDOĞAN, N., ŞİMŞEK, Z. & CANBELDEK, M. (2017). Ev Merkezli Diyaloğa Dayalı Okumanın 4-5 Yaş Çocuklarının Dil Gelişimine Olan Etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 37 (2), ss.789-809.
- JONHSTON, J. (2010). Factors that Influence Language Development. <http://www.child-encyclopedia.com/language-development-and-literacy/according-experts/factors-influence-language-development>.
- KREJČIČ, R.V. & MORGAN, D.W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, ss. 608.
- KOÇAK, N., ERGİN, B. & YALÇIN, H. (2014). 60-72 aylık çocukların Türkçe dil kullanımı düzeyleri ve etki eden faktörlerin incelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı II), ss.100-106.
- KOTAMAN, H. (2008). Impacts of dialogical storybook reading on young children's reading attitudes and vocabulary development. *Reading Improvement*, 45(2), ss.55–61.
- LENNEBERG, E. H. (1967). The Biological Foundations of Language, *Hospital Practice*, 2:12, ss.59-67, doi: 10.1080/21548331.1967.11707799.
- LICHTMAN, K. (2016). Age and learning environment: Are children implicit second language learners? *Journal of Child Language*, 43(3), 707-730. doi:10.1017/S0305000915000598.
- MEB, (2017). Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>.

- MOL, S.E., BUS, A.G., DE JONG M.T. & SMEETS, D.J.H. (2008). Added value of dialogic parent-child book readings: a metaanalysis, *Early Education and Development*, 19, (1) ss.7–26.
- MULUK, N.B., BAYOĞLU, B. & ANLAR, B.(2014) Language development and affecting factors in 3- to 6-year-old children. *Eur Arch Otorhinolaryngol* 271, ss.871–878 <https://doi.org/10.1007/s00405-013-2567-0>.
- NEEDLEMAN, R., TOKER, K. H., DREYER, B. P., KLASS, P. & MENDELSON, A.L. (2005). Effectiveness of a primary care intervention to support reading aloud: a multicenter evaluation. *Ambulatory Pediatrics*, 5, ss.209–21.
- POLAT UNUTKAN, Ö. (2006). Anne babaların kitap okumaya ilgilerinin çocukların dil gelişimi açısından ilköğretime hazır bulunuşluğuna etkisi, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13. 285-293.
- POWELL, D.R., DIAMOND, K.E., BURCHINAL, M.R. & KOEHLER, M.J. (2010). Effects of an early literacy professional development intervention on head start teachers and children. *Journal of Educational Psychology*, 102(2), ss.299-312.
- SANTROCK, J.W. (2014). *Child Development*. NY: McGrawHill .
- SANTROCK, J.W. (2012). *Yaşam Boyu Gelişim*. (G. Yüksel, Çev Ed). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- SCOTT, A., MCNEILL B., & VAN BYSTERVELDT, A. (2020). Teenage mothers' language use during shared reading: An examination of quantity and quality. *Child Language Teaching and Therapy*, 36(1), ss59–74.
- SORENSEN DUNCAN, T. & PARADIS, J. (2020). How does maternal education influence the linguistic environment supporting bilingual language development in child second language learners of English? *International Journal of Bilingualism*, 24(1), 4661.
- TETİK, G. & İŞİKOĞLU ERDOĞAN, N. (2017). Diyaloga dayalı okumanın 48-60 aylık çocukların dil gelişimine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 25, 2, ss.1-16.
- TOPBAŞ, S. & GUVEN, S.(2010). *TEDİL Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi*, Detay Yayıncılık.
- TOPBAŞ, S., MAVİŞ, I. & ERBAŞ, D. (2003). Intentional communicative behaviours of Turkish-speaking children with normal and delayed language development. *Child: Care, health and development*, 29(5), ss.345–355.
- TRAWICK-SMITH, J. (2017). *Erken çocukluk döneminde gelişim [Çok kültürlü bir bakış açısı]*. (B. Akman, Çev. Ed.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- VUKELICH, C., ENZ, B.J., ROSKOS, K. A. & KRISTIE, J, (2019). *Helping Young Children Learn Language and Literacy : Birth Through Kindergarten*, NY: Pearson.